

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Ενότητα 5: Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας
(=Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)

Λεβενιώτης Γεώργιος
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUn Open Courses)

Μάθημα IBY 601 :
Βυζαντινή Ιστορία I (324-1081)

Φωτογραφία :

<http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm>

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

Μάθημα 5^ο:

Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)

- *Οι πηγές για τον 5^ο αι.*
 - *Οι αυτοκράτορες κατά τον 5^ο αι.*
 - *Οι σημαντικότερες πολιτικές εξελίξεις (395-518)*
- *Το γοτθικό πρόβλημα στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας*
 - *Ο Θεοδόσιος Β΄ (408-450) και οι διάδοχοί του*
- *Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης και η επιβίωση της βυζαντινής Ανατολής κατά τον 5^ο αι.*
 - *Το πολίτευμα, οι πολιτειακοί παράγοντες και το αυτοκρατορικό αξίωμα
στο πρώιμο Βυζαντινό κράτος*
- *Οι θεολογικές / δογματικές και λοιπές ενδοεκκλησιαστικές έριδες, οι αιρέσεις και ο ορισμός
του ορθόδοξου δόγματος μέσω των πρώτων Οικουμενικών συνόδων*

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα **BYZANTIUM 1200** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. <http://www.byzantium1200.com/>)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

IBY 601 - Πίνακας μαθημάτων

- **Μάθημα 1^ο** : Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας
- **Μάθημα 2^ο** : Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4^ο έως τον 11^ο αι.
- **Μάθημα 3^ο** : Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} - αρχές 4^{ου} αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»
- **Μάθημα 4^ο** : Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)
- **Μάθημα 5^ο** : Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)
- **Μάθημα 6^ο** : Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6^{ος} αι.)
- **Μάθημα 7^ο** : Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7^{ου} αι.)
- **Μάθημα 8^ο** : Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7^{ος} - 8^{ος} αι.)
- **Μάθημα 9^ο** : Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8^{ος} - 9^{ος} αι.)
- **Μάθημα 10^ο** : Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9^ο αι.
- **Μάθημα 11^ο** : Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10^ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»
- **Μάθημα 12^ο** : Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11^ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση
- **Μάθημα 13^ο** : Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις

Λέξεις - κλειδιά 5^{ου} μαθήματος

- 5^{ος} αιώνας
- Imperator Caesar Augustus
- Αέτιος
- Αλάριχος
- Αλεξάνδρεια
- Άλωση
- Αναγόρευση αυτοκράτορα
- Ανάδειξη αυτοκράτορα
- Ανθέμιος
- Αντιγοθτικό κόμμα
- Αντιόχεια
- Αρκάδιος
- Άσπαρ
- Αττίλας
- Αύγουστος
- Αυτοκρατορία
- Αυτοκράτωρ
- Βαλκάνια / Χερσόνησος Αίμου
- Βάνδαλοι
- Βασιλεύς Ρωμαίων
- Βασιλίσκος
- Βένετοι
- Βησιγότθοι
- Γ΄ Οικουμενική σύνοδος Εφέσου
- Γαϊνάς
- Γιζέριχος
- Γοθτικό κόμμα
- Γότθοι
- Δ΄ Οικουμενική σύνοδος Χαλκηδόνας
- Δεσποτεία / dominatus
- Δεσπότης / dominus
- Δήμοι
- Διάδημα
- Διόσκορος
- Δούναβης
- Εισβολές
- Εκκλησία
- Εκλογή αυτοκράτορα
- Ενωτικόν
- Ευτρόπιος
- Ευτυχής
- Ζήνων
- Ζώσιμος
- Ηγεμονία / principatus
- Θεοδοσιανό τείχος
- Θεοδοσιανός κώδιξ / Codex Theodosianus

Λέξεις - κλειδιά 5^{ου} μαθήματος

- Θεοδόσιος Β΄
- Θεοδώριχος
- Ιεροσόλυμα
- Ίσαυροι
- Ιταλία
- Κατάρρευση
- Κύριλλος πατριάρχης Αλεξανδρείας
- Κωνσταντινούπολη
- Λέων Α΄
- Λέων Β΄
- Ληστρική σύνοδος Εφέσου (449)
- Μαϊοριανός
- Μαρκιανός
- Μονοφυσιστισμός
- Νεστοριανισμός
- Νεστόριος
- Οδόακρος
- Ομοούσιον
- Ονώριος
- Ορθοδοξία
- Οστρογότθοι
- Ούννοι
- Πατριαρχεία
- Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως
- Πηγές
- Πολιτειακοί παράγοντες
- Πολίτευμα
- Πουλχερία
- Πράσινοι
- Πρίσκος
- Πτώση
- Ρήνος
- Ρουφίνος
- Ρωμανία
- Ρώμη
- Ρωμύλος Αυγουστύλος
- Στέψη αυτοκράτορα
- Στηλίχων
- Στρατός
- Σύγκλητος
- Σύμβολο πίστεως
- Σύνορο
- Φράγκοι
- Χριστολογικές διαμάχες

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5^ο αι.

- **Ζώσιμος** (5^{ος} - αρχές 6^{ου} αι.), *Ιστορία νέα* (Αύγουστος - 410).
- **Σωκράτης** (ca. 380 - μετά το 439), *Εκκλησιαστική ιστορία* (306-439).
- **Ολυμπιόδωρος**
- **Μάλχος**
- **Κάνδιδος** (τα έργα τους κάλυπταν τα χρόνια μέχρι τη βασιλεία του Αναστασίου Α΄, αλλά έχουν χαθεί, τμήματα διασώζουν οι πολύ μεταγενέστεροι **Φώτιος** και **Κων/-νος Πορφυρογέννητος**).
- **Πρίσκος**, *Ιστορία βυζαντιακή και τα κατ' Αττήλαν* (ca. 410/20 - †μετά το 472)
(καταγόταν από τη Θράκη και είχε ως πρότυπο τον Ηρόδοτο, ήταν αντικειμενικός και συμμετείχε σε πρεσβείες που στάλθηκαν στην αυλή του Ούννου Αττίλα, το έργο σώζεται αποσπασματικά).

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5^ο αι.

- **Marcellinus, *Chronicum*** (καλύπτει τα έτη 379-534, το έργο στα λατινικά).
- **Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*** (μέχρι το έτος 563, ο συγγραφέας μάλλον ήταν Σύρος εξελληνισμένος από την Αντιόχεια· πρόκειται για το πρώτο εκτενές έργο που απευθύνεται σε απλοϊκούς αναγνώστες χρησιμοποιώντας δημώδη γλώσσα, τον 9^ο αι. μεταφράστηκε στα σλαβικά).
- **Ιωάννης Αντιοχεύς, *Ιστορία χρονική από Αδάμ*** (εξιστορεί μέχρι την πτώση του αυτοκράτορα Φωκά το 610, ο συγγραφέας ταυτίζεται με δύο διαφορετικούς πατριάρχες Αντιοχείας, το έργο σώζεται αποσπασματικά μέσω του Πορφυρογέννητου και άλλων χειρογράφων).
- **Θεόδωρος αναγνώστης, *Εκκλησιαστική ιστορία*** (αναφέρεται στην περίοδο 439-518, αργότερα συντάχθηκε και επιτομή του έργου, ο συγγραφέας ήταν διάκονος της Αγίας Σοφίας).

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5^ο αι.

- **Ευάγγελος εξ Επιφανείας, Εκκλησιαστική ιστορία** (καλύπτει τα χρόνια 431-593, ο συγγραφέας ήταν σχολαστικός [δικηγόρος] και κατόπιν *κοιαίστωρ* επί Τιβερίου Β΄, χρησιμοποιεί εξαιρετικές πηγές, διαπνέεται από το πνεύμα της ελληνικής ιστοριογραφίας και αναγνωρίζεται από τον μεταγενέστερο πατριάρχη Φώτιο).
- **Ιωάννης Εφέσου, Εκκλησιαστική ιστορία** (το α΄ μέρος έχει χαθεί, το β΄ φθάνει ως το 572, το γ΄ ως το 582, ο συγγραφέας ήταν μονοφυσίτης επίσκοπος).
- **Βίοι** αγίων Κυρίλλου Αλεξανδρείας (+444), Πορφυρίου Γάζης, Συμεών στυλίτου (+459), Δανιήλ στυλίτου (+493), Ευθυμίου (+473), Αυξεντίου πρεσβυτέρου (+470), Υπατίου (+446), Μελανίας Ρωμαίας (+439). Παρέχουν αξιόλογο ιστορικό υλικό.
- **Παλλάδιος** επίσκοπος Ελενοπόλεως, **Λαυσιακόν (Η προς Λαύσον Ιστορία)** (συντάχθηκε γύρω στο 420, παρέχει πληροφορίες για το μοναχικό βίο).

Κυριότεροι συγγραφείς και έργα για τον 5^ο αι.

Μεταγενέστεροι συγγραφείς

- **Γεώργιος Μοναχός, Χρονικόν σύντομον από κτίσεως κόσμου** (μέχρι το 842)
- **Συμεών Μάγιστρος, Χρονογραφία από κτίσεως κόσμου** (σε διάφορες παραλλαγές, φθάνει έως το 948)
- **Ψευδο-Συμεών, Παγκόσμιον χρονικόν** (συμπίλημα που ιστορεί από κτίσεως κόσμου έως το 963)
- **Θεοφάνης, Χρονογραφία** (284-813)
- **Γεώργιος Κεδρηνός, Σύνοψις ιστοριών** (απρόσωπο συμπίλημα)
- **Ιωάννης Ζωναράς, Επιτομή ιστοριών** (Δημιουργία του κόσμου - τέλος βασιλείας

Οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά τα έτη 395-518

- Η «χειραφέτηση» του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας. Η Ανατολή υπό δική της αυτοκράτορα (**Αρκάδιος**, 395-408) και οι εσωτερικές διαμάχες των βασιλικών επιτρόπων, «βαρβάρων» αρχηγών και σφετεριστών (**Στηλίχων**, **Ρουφίνος**, **Ευτρόπιος**, **Ανθέμιος**, **Γαϊνάς**, **Αλάριχος**, **Κωνσταντίνος [Γ']**, **Κύρος Πανοπολίτης**, **Χρυσάφιος**).
- Η **γοτθική επιρροή** και η εξάλειψή της στο εσωτερικό της ανατολικής αυτοκρατορίας (τέλη 4^{ου} - αρχές 5^{ου} αι.). **Αλάριχος** και **Γαϊνάς**.
- Το Θεοδοσιανό τείχος της Κων/πολης (408-413, 439) και ο «**Codex Theodosianus**» (438) επί **Θεοδοσίου Β΄** (408-450).

Οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά τα έτη 395-518

- Ο νεστοριανισμός, ο ορισμός της «ορθοδοξίας» (**Δ' Οικουμενική Σύνοδος**, Χαλκηδόνα, **451**) , ο μονοφυσιτισμός και οι μετέπειτα δογματικές διαμάχες.
- Η πολιτική επιρροή των Αλανών υπό τον *magister militum* **Άσπαρα** και αργότερα των **Ισαύρων** υπό τον αυτοκράτορα **Ζήνωνα** στο εσωτερικό της ανατολικής αυτοκρατορίας (μέσα - β' μισό 5^{ου} αι.)
- Οι βαρβαρικές εισβολές στο σύνορο του Ρήνου και του Δούναβη (Γότθοι, Φράγκοι, Ούννοι κλπ.), οι **δύο αλώσεις της Ρώμης** από τους Γότθους του Αλάριχου (**410**) και τους Βανδάλους του Γιζέριχου (**455**) και γενικά η **πτώση της ρωμαϊκής Δύσης** (406-476).

Οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά τα έτη 395-518

- Η ουννική απειλή υπό τον **Αττίλα** στην Ευρώπη (μέσα 5^{ου} αι.), οι Βάνδαλοι του **Γιζέριχου** στη ρωμαϊκή Αφρική (439) και οι Οστρογότθοι υπό τον **Θεοδώριχο Αμαλό** στην Ιταλία (τέλη 5^{ου} αι.).
- Η καταστροφική (στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά) ναυτική εκστρατεία του **Βασιλίσκου** εναντίον των Βανδάλων (468) και η μετέπειτα οικονομική ανόρθωση επί αυτοκράτορα **Αναστασίου Α΄** (491-518).
- Η διαμόρφωση του **πολιτεύματος** στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας κατά την πορεία του 5^{ου} αι.

Η «Θεοδοσιανή» δυναστεία (379-518) - **Οι διάδοχοι του Θεοδοσίου Α΄ κατά τον 5^ο αι.**

- **Θεοδόσιος Α (379-395)**
- **Αρκάδιος (395-408)**
- **Θεοδόσιος Β (408-450)**
- **Μαρκιανός (450-457)**
- **Λέων Α (457-474)**
- **Λέων Β (474)**
- **Ζήνων (Ταρασικοδίσα ή Τρασκαλισαίος) (474-491)**
σφετεριστής Βασιλίσκος (475-476)
- **Αναστάσιος Α (491-518)**

Οι τελευταίοι αυτοκράτορες της ρωμαϊκής Δύσης τον 5^ο αι.

- **Ονώριος (395-423)**
- **Βαλεντινιανός Γ΄ (424/25-455)** [ανεψιός του Ονωρίου, σύζυγος της κόρης του αυτοκράτορα της Ανατολής Θεοδοσίου Β΄, Ευδοξίας]
- **Πετρώνιος Μάξιμος (455)**
- **Επάρχιος Άβιτος (455-457)**
- **Μαϊοριανός (457-461)**
- **Λίβιος Σεβήρος Γ΄ (461-465)**
- **Ανθέμιος (467-472)**
- **Ολύβριος (472-473)**
- **Γλυκέριος (473-474)**
- **Ιούλιος Νέπωτας (474-475/80)**
- **Ρωμύλος Αύγουστος ή Αυγουστίλος (475-476)** [γιος του Ορέστη, διοικητή του στρατού Ιταλίας]

Ο επίτροπος του αυτοκράτορα Ονωρίου και εκρωμαϊσμένος Βάνδαλος **Στηλίχων** εικονίζεται ως *magister militum utriusque militiae* [= μάγιστρος στρατιωτών εκατέρας δυνάμεως, δηλ. πεζικής και ιππικής] του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας (395-408) μαζί με τη σύζυγό του **Σερήνα** (ανεψιά του Θεοδοσίου Α΄) και τον γιο τους

Ευχέριο

Υπατικό δίπτυχο

από ελεφαντοστό,

σκευοφυλάκιο του

καθεδρικού ναού της Μονζα

πάνω : Σιλίκιον / κεράτιον και σόλιδος του **Αρκαδίου** (383/95-403)

κάτω : Δύο σόλιδοι του **Ονωρίου** (395-423) που κόπηκαν στη Ραβέννα και ένας σόλιδος που κόπηκε στο Μεδιόλανο

πάνω : σόλιδοι του **Βαλεντιανού Γ΄** (425-455), αυτοκράτορα της ρωμ. Δύσης
κάτω αριστερά : νόμισμα του **Βαλεντιανού Γ΄** με τη σύζυγό του αυγούστα **Λικινία Ευδοξία**
κάτω δεξιά : **Θεοδόσιος Β΄ - Βαλεντιανός Γ΄ - Λικινία Ευδοξία**

Ισχυρές προσωπικότητες ή ανταπαιτητές της εξουσίας στη ρωμαϊκή Δύση (α΄ μισό 5^{ου} αι.)

πάνω σειρά : Σόλιδοι και σιλίκιον από το Lugdunum του **Constantinus Γ΄** (407-411)

μεσαία σειρά : Σιλίκιον του (γιου του προηγούμενου) **Κώνσταντος** (408-411),

σιλίκιον του **Μάξιμου** (409-411), centenionalis του **Πρίσκου Αττάλου** (409-410, 414-415)

κάτω σειρά : Σιλίκιον και σόλιδος του **Ιοβίνου** (411-413), σιλίκιον του **Σεβαστιανού** (412-413)

πάνω σειρά : Μισό σιλίκιον του **Κωνσταντίου Γ΄** (412)

μεσαία σειρά : Σόλιδος της **Γάλλας Πλακιδίας**, θείας του Θεοδοσίου Β΄ (†450)

κάτω σειρά : Μισό centenionalis και σόλιδος του **Ιωάννη** (423-425),
μισό centenionalis του κόμητος Αφρικής **Βονιφατίου** (423-430)

Οι τελευταίοι αυτοκράτορες της ρωμαϊκής Δύσης

πάνω σειρά: Σόλιδος του **Πετρώνιου Μάξιμου** (455),
μισό centenionalis και σόλιδος του **Επάρχιου Άβιτου** (455-456)

μεσαία σειρά: Μισό σιλίκιον του **Μαϊοριανού** (457-461),
μισό σιλίκιον και tremissis / τριμίσιον του **Λιβίου Σεβήρου Γ΄** (461-465)

κάτω σειρά: Σόλιδος, semissis / σημίσιον και tremissis του **Ανθεμίου** (467-472)

Οι τελευταίοι αυτοκράτορες της ρωμαϊκής Δύσης

πάνω σειρά: Σόλιδος του **Ολυβρίου** (472), σόλιδος του **Γλυκερίου** (473/74)

μεσαία σειρά: Μισό σιλίκιον και σόλιδος του **Ιουλίου Νέπωτα** (474-475/80)

κάτω σειρά: Σόλιδος του **Ρωμούλου Αυγούστου** (ή Αυγουστούλου) (475-476)

Σόλιδοι του **Θεοδοσίου Β΄** (408-450)

Solidi (πάνω) και siliqua / κεράτιον (κάτω) του **Μαρκιανού (450-457)**

Προτομή του αυτοκράτορα της Ανατολής **Λέοντος Α΄** (457-474)
μουσείο Λούβρου

Πάνω : Μιλιαρήσιο και σόλιδος του **Λέοντος Α΄** (457-474)

Κάτω : **Λέων Α΄** και **Πατρίκιος** (;) γιος του Άσπαρος, *magister militum* (470-471)

**Λέων Β΄ και Ζήνων (474),
solidus και tremissis / τριμίσιον**

Νομίσματα και μιλιάρησιο του αυτοκράτορα **Ζήνωνος** (474-491) 31

Νομίσματα του ανταπαιτητή και κατόχου του θρόνου της Ανατολής
Βασιλίσκου (475-476)

πάνω : **Ζήνων** (και Λέων Β΄) (476-477)

κάτω : **Λεόντιος** (484-488), σφετεριστής στην Αντιόχεια

Νομίσματα και φύλλις του αυτοκράτορα **Αναστασίου Α΄** (491-518)

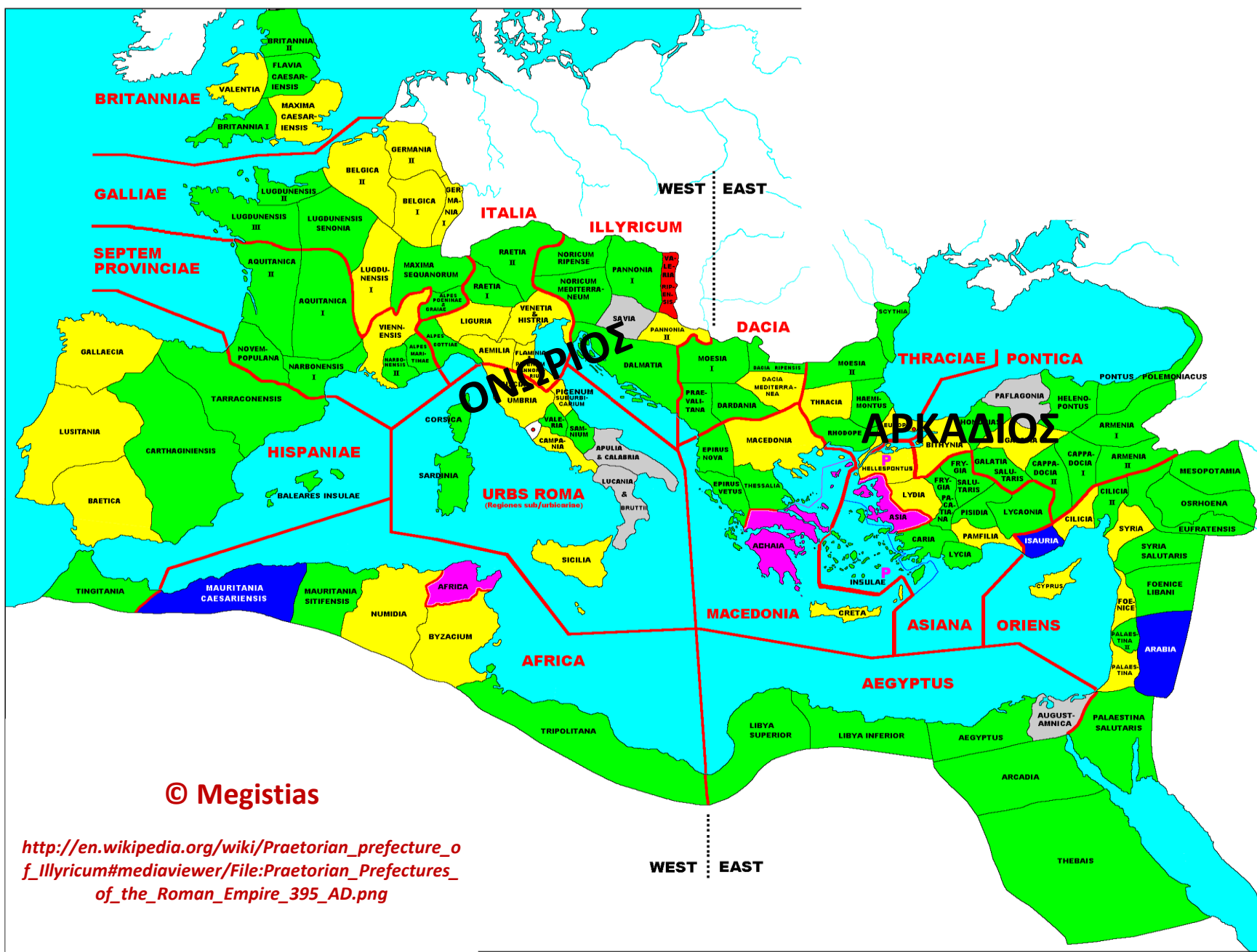
Η Ανατολή υπό δικό της αυτοκράτορα
(395-476)

Αρκάδιος (395-408) - Η Ανατολή υπό δικό της αυτοκράτορα

- Όταν ο **Αρκάδιος** ανέβηκε στο θρόνο του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας το 395 ήταν μόλις 18 χρονών. Οι γιοι (**Αρκάδιος, Ονώριος**) και γενικά οι αρσενικοί απόγονοι του **Θεοδοσίου Α΄** (π.χ. **Θεοδόσιος Β΄**) που έφεραν το ύπατο αξίωμα αποδείχθηκαν γενικά αδύναμοι ως προσωπικότητες, εν αντιθέσει με τα θηλυκά μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας (π.χ. η φράγκισα σύζυγος του Αρκαδίου και *αυγούστα* από το 400 **Ευδοξία**, η σύζυγος του Θεοδοσίου Β΄ **Αθηναΐς / Ευδοκία**, η αδελφή του και *αυγούστα* από το 414 **Πουλχερία**).
- Στην πολιτική σκηνή κυριάρχησαν ξένοι, στην Ανατολή ο Γαλάτης **Ρουφίνος** και μετά ο *praepositus sacri cubiculi* ευνούχος Αρμένιος **Ευτρόπιος**, ενώ στη Δύση ο Βάνδαλος *magister militum* **Στηλίων**, επίτροπος του Ονωρίου. Και οι τρεις ήταν ικανοί, ευφυείς, φιλόδοξοι και είχαν τελικά βίαιο τέλος.

Αρκάδιος (395-408) - Το γοτθικό πρόβλημα στο εσωτερικό του κράτους

- Η ισχυρή **γοτθική** παρουσία στη Χερσόνησο του Αίμου δημιουργούσε στα τέλη του 4^{ου} - αρχές 5^{ου} αι. μεγάλα προβλήματα. Ο αρχηγός των Βησιγόθων **Αλάριχος** κατέστρεψε τις Μακεδονία, Θεσσαλία, κεντρική Ελλάδα, Πελοπόννησο. Τελικά έγινε *magister militum per Illyricum* από την κυβέρνηση της Κων/πολης, ενώ παράλληλα είχε στραμμένο το βλέμμα του στην Ιταλία.
- Ένας άλλος Γότθος, ο **Γαϊνός** εστάλη από τον επικεφαλής των δυτικών ρωμαϊκών δυνάμεων **Στηλίχωνα** στην Ανατολή, όπου έγινε *magister militum praesentalis*. Δύο παρατάξεις προσπαθούσαν να επιβάλλουν τις απόψεις τους. Ένα **φιλογερμανικό** (φιλογοτθικό) που συνεργαζόταν με το **Στηλίχωνα** και συνέπραττε με τον **Γαϊνά** και ένα **αντιγερμανικό** με την υποστήριξη της αυτοκράτειρας **Ευδοξίας**. Ο **Γαϊνός** και οι **Γότθοι** εγκαταστάθηκαν στην Κων/πολη με τα γυναικόπαιδά τους, αλλά τελικά εξοντώθηκαν.

© Megistias

http://en.wikipedia.org/wiki/Praetorian_prefecture_of_Illyricum#mediaviewer/File:Prætorian_Prefectures_of_the_Roman_Empire_395_AD.png

Η αυτοκρατορία κατά το έτος 400 (διοικήσεις και επαρχίες)

Ο επίτροπος του αυτοκράτορα Ονωρίου και εκρωμαϊσμένος Βάνδαλος **Στηλίχων** εικονίζεται ως *magister militum utriusque militiae* [= μάγιστρος στρατιωτών εκατέρας δυνάμεως, δηλ. πεζικής και ιππικής] του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας (395-408) μαζί με τη σύζυγό του **Σερήνα** (ανεψιά του Θεοδοσίου Α΄) και τον γιο τους

Ευχέριο

Υπατικό δίπτυχο

από ελεφαντοστό,

Σκευοφυλάκιο του

40

καθεδρικού ναού της Monza

Η πτώση του συνόρου του Ρήνου και του άνω Δούναβη εξαιτίας των «βαρβαρικών» εισβολών (αρχές 5^{ου} αι.)

- Μέχρι το 406 ο **Στηλίχων** υπεράσπιζε με επιτυχία το βόρειο σύνορο. Από την πρωτοχρονιά του **407** ωστόσο αναρίθμητα πλήθη **Κουαδών, Βανδάλων, Σαρματών, Ιρανών Αλανών, Γεπιδών, Ερούλων, Σαξόνων, Βουργουνδών, Αλαμανών, Πανοννών** κ.ά. διεισδύουν, υπό την πίεση των ανατολικότερων **Ούννων**, στη Γαλατία και στο εξής φθείρουν ανεπανόρθωτα το δυτικό τμήμα του κράτους. Ο **Άγιος Ιερώνυμος** πραγματοποιεί δραματικές περιγραφές των τρομερών καταστροφών των πόλεων και της υπαίθρου.

- Παράλληλα, τα ρωμαϊκά στρατεύματα στη **Βρετανία** εξεγέρθηκαν υπό τις επιθέσεις **Σαξόνων** και **Σκώτων**, ενώ οι πιο πολλοί άνδρες τους είχαν ήδη ανακληθεί στην Ιταλία. Υποστήριξαν μάλιστα ανταπαιτητές της αυτοκρατορικής εξουσίας που πέρασαν στην ηπειρωτική Ευρώπη.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

Άλωση της Ρώμης από τους Βησιγότθους του Αλάριχου (410)

- Το 408 ο **Αλάριχος** και οι **Βησιγότθοι** του εισέβαλαν στην Ιταλία από τα Βαλκάνια και τελικά εισήλθαν τον **Αύγουστο του 410** στη **Ρώμη**, την οποία λεηλάτησαν επί τρεις ημέρες, χωρίς ο αδύναμος **Ονώριος**, που βρισκόταν στη βόρεια Ιταλία, να πράξει οτιδήποτε. Ο **Αλάριχος** απεβίωσε λίγο μετά αλλά η άλωση της Ρώμης είχε τεράστια απήχηση ως γεγονός.
- Οι εθνικοί κύκλοι εξέλαβαν την άλωση ως τιμωρία για την απομάκρυνση από την παραδοσιακή θρησκεία και την αποδοχή του χριστιανισμού, ενώ ο **Άγ. Αυγουστίνος** επιχείρησε στο έργο του «Περί της Πολιτείας του Θεού» (*De civitate Dei*) να ανατρέψει τα σχετικά επιχειρήματα.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476) - Οι Βάνδαλοι

- Όσο περνούσαν τα χρόνια, τα γερμανικά φύλα που εγκαταστάθηκαν στα αυτοκρατορικά εδάφη της Δύσης εγκατέλειψαν σταδιακά το καθεστώς των **φοιδεράτων** και ίδρυσαν δικά τους βασίλεια καταστρέφοντας την ενότητα του Ρωμαϊκού κράτους. Χαρακτηριστική υπήρξε λ.χ. η περίπτωση των **Βανδάλων** που πέρασαν μέσω Γαλατίας στην Ιβηρική (βλ. Ανδαλουσία) και κατόπιν στην Αφρική.
- Οι **Βάνδαλοι** εγκαθίστανται στην επαρχία της Αφρικής από το 429, αλώνουν την **Καρχηδόνα** το 439 ιδρύοντας εκεί ναυτικό («πειρατικό») κράτος. Ο τρομερός αρχηγός τους **Γιζέριχος** καταλαμβάνει και λεηλατεί το **455** επί **3 εβδομάδες τη Ρώμη**, καταστροφή μεγαλύτερη από την άλωση του **410**. Ο ανίκανος τότε δυτικός αυτοκράτορας **Πετρώνιος Μάξιμος** είχε σπεύσει να κρυφτεί και διέταξε τους Ρωμαίους να παραδοθούν. Ο **πάπας Λέων Α΄** εξασφάλισε ότι οι Βάνδαλοι απλώς θα λεηλατούσαν τη Ρώμη.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Οι **Ούννοι** του **Αττίλα**, παρά την ήττα τους στα **Καταλαυνικά πεδία** της Γαλατίας (**451**) από τον Ρωμαίο στρατηγό **Αέτιο** και συμμαχικά «βαρβαρικά» στρατεύματα, είχαν ήδη φθάσει μια φορά στα πρόθυρα της Ρώμης το **452**. Η καταστροφή της **Ρώμης** είχε αποφευχθεί τότε εξαιτίας και πάλι της διπλωματικής παρέμβασης του ίδιου **πάπα Λέοντος Α΄**.
- Την ίδια περίοδο η ρωμαϊκή **Ανατολή** αντιστέκεται με **μεγαλύτερη επιτυχία στις ξένες επιβουλές**, αν και υφίσταται επίσης **απώλειες στις ευρωπαϊκές της επαρχίες**.

Παράσταση του **Αττίλα**, ηγεμόνα των Ούννων (434-453),
σε πολύ μεταγενέστερο μετάλλιο

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Ο πιο ικανός από τους δυτικούς αυτοκράτορες της περιόδου υπήρξε οπωσδήποτε ο **Μαϊοριανός (457-461)**. Ο ίδιος διέθετε στρατιωτικές ικανότητες και έκανε συγκινητικές προσπάθειες για να ελέγξει την κατάσταση, με τους **Γότθους, Βανδάλους, Φράγκους, Σουήβους, Βουργουνδούς κ.ά.** να έχουν εγκατασταθεί ήδη τότε σε **Γαλατία, Ιβηρική χερσόνησο και βόρεια Αφρική** αποσπώντας αυτές τις περιφέρειες από τον έλεγχο της Ιταλίας.
- Ο **Μαϊοριανός** προσπάθησε ειδικά να αντιμετωπίσει τους επικίνδυνους **Βανδάλους** που είχαν εγκατασταθεί στην έως τότε **ρωμαϊκή Αφρική (Καρχηδόνα)** υπό τον **Γιζέριχο**, αλλά ο στόλος του καταστράφηκε από τους τελευταίους στην **Ισπανία** και ο ίδιος τελικά δολοφονήθηκε.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

- Οι ισχυρές στρατιωτικές φυσιογνωμίες που κυριάρχησαν στη Δύση αυτήν την περίοδο δεν ήταν οι αυτοκράτορες αλλά αξιωματούχοι, όπως ο ικανός εκρωμαϊσμένος Βάνδαλος **Στηλίχων** (ή Στιλίχων), κατόπιν ο **Αέτιος** (γνωστός ως «τελευταίος [στρατηγός] των Ρωμαίων» και νικητής επί του Αττίλα το 451) και τελικά βάρβαροι στρατιωτικοί αρχηγοί, όπως ο **Ριχίμερος** και ο Σκίρος **Οδόακρος**. Ο τελευταίος εκθρόνισε τον ανήλικο και παντελώς αδύναμο αυτοκράτορα **Ρωμόλο Αυγουστίλο** το 476.
- Σχεδόν όλοι εκ των παραπάνω δολοφονήθηκαν τελικά, όπως και ο ικανός αυτοκράτορας **Μαϊοριανός**.

Η πτώση της ρωμαϊκής Δύσης (407-476)

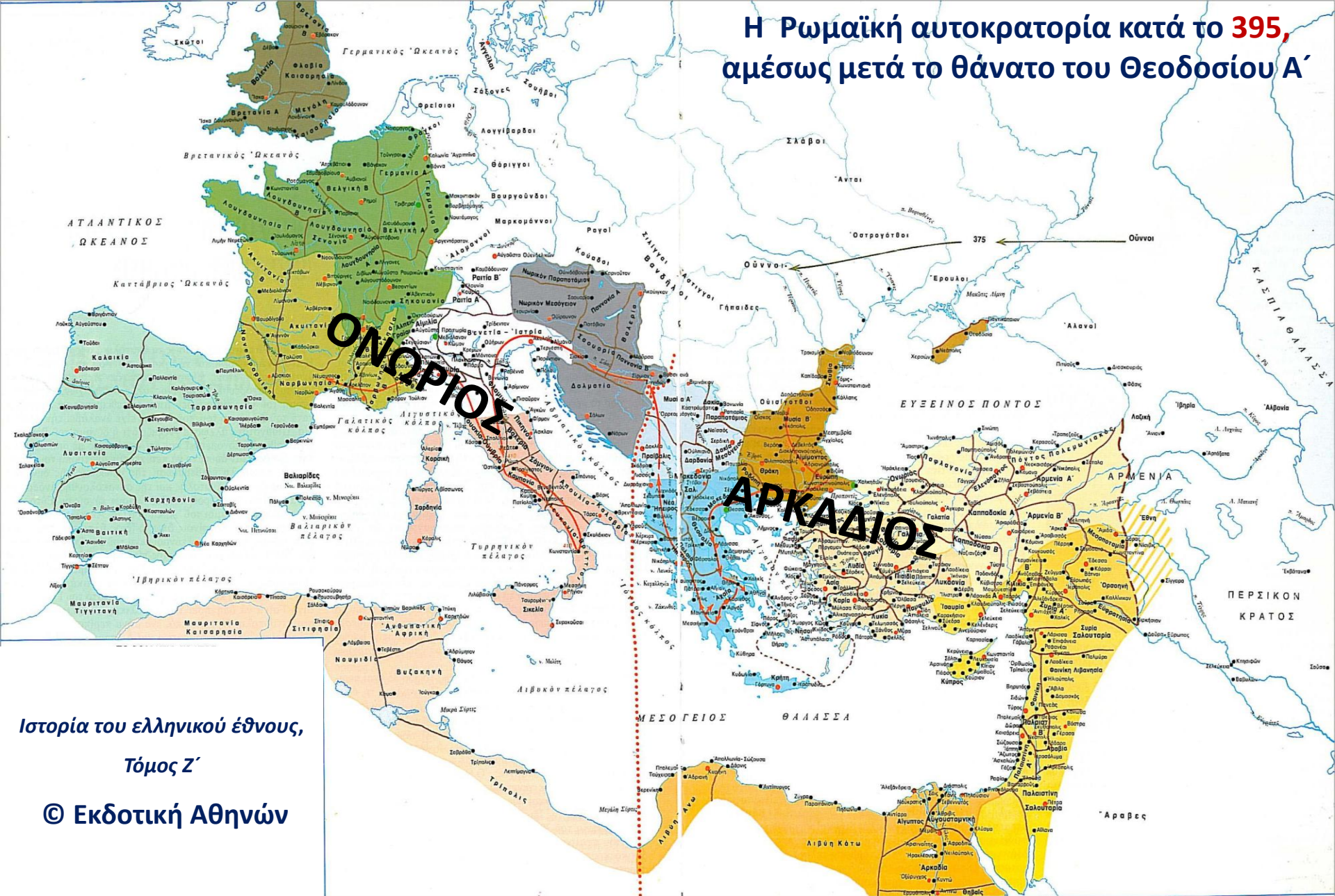
- Ο **Ρωμύλος Αυγουστύλος** ήταν ουσιαστικά ανταπαιτητής (= σφετεριστής) που είχε αναγνωριστεί όμως τότε από τον επίσης ανταπαιτητή και κάτοχο για μικρό διάστημα της εξουσίας στην Ανατολή **Βασιλίσκο**. Ο πατέρας του Αυγουστύλου **Ορέστης**, τυπικά αρχηγός του στρατού Ιταλίας και πρώην διπλωμάτης του **Αττίλα**, είχε εκδιώξει από τη **Ρώμη** στη **Ραβέννα** και μετά στη **Δαλματία** τον ουσιαστικά τελευταίο (χρονικά και νόμιμα) Ρωμαίο αυτοκράτορα της Δύσης, μέχρι τη δολοφονία του, **Ιούλιο Νέπωτα** (474-480).
- Ο **Οδόακρος** δολοφόνησε τον **Ορέστη**, απομάκρυνε τον **Αυγουστύλο** και κυβέρνησε την Ιταλία από τη **Ραβέννα** ως πατρίκιος, υποτιθέμενα υποτελής του ανατολικού αυτοκράτορα **Ζήνωνα**. Ο ίδιος απώλεσε ωστόσο τελικά την Ιταλία το 493 στους αρειανούς **Οστρογότθους** του ικανότατου **Θεοδώριχου** (471-526), ο οποίος είχε εισβάλει στην Ιταλία μετά από παρότρυνση των Βυζαντινών και εκτέλεσε τον **Οδόακρο**. Ο **Θεοδώριχος** ίδρυσε κατόπιν ισχυρό οστρογοτθικό βασίλειο στην Ιταλία αναγνωρίζοντας όμως τα προνόμια της ρωμαϊκής συγκλητικής αριστοκρατίας.

«Βαρβαρικές» εθνικές ομάδες και «βαρβαρικά» κράτη

στα εδάφη του δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (5^{ος} αι.)

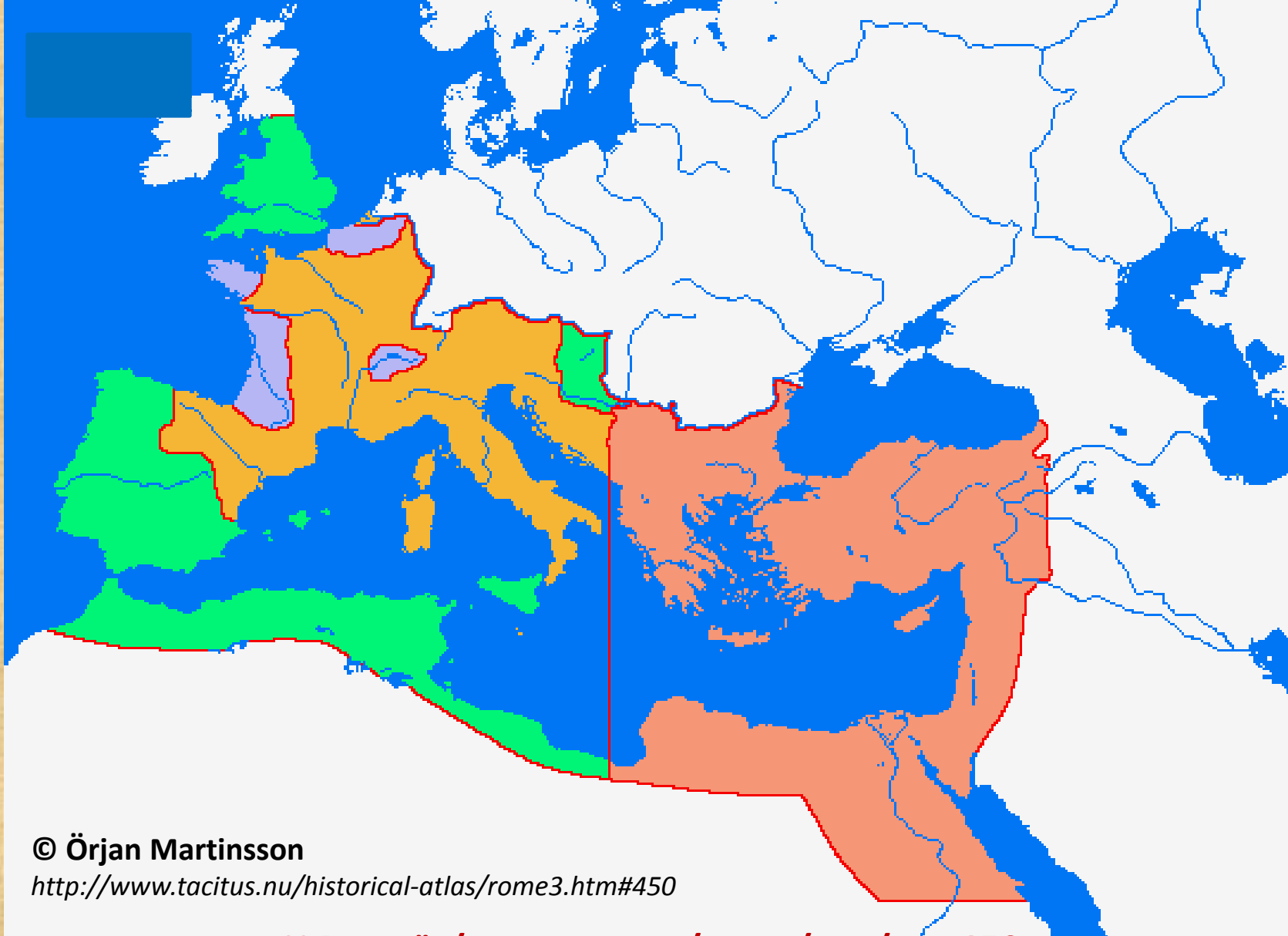
- **Βάνδαλοι** δημιουργούν επίφοβο ναυτικό («πειρατικό») βασίλειο στη βορειοδυτική Αφρική υπό τον βασιλέα τους **Γιζέριχο** το 435.
- **Βησιγότθοι** και **Σουήβοι** ιδρύουν κράτη στην Ιβηρική χερσόνησο και στη Γαλατία στα μέσα του 5^{ου} αι.
- **Έρουλοι** και κατόπιν **Οστρογότθοι** επικρατούν στην Ιταλία, όπου οι τελευταίοι ιδρύουν ισχυρό κράτος υπό τον βασιλέα τους **Θεοδώριχο** το 493.
- **Φράγκοι** ιδρύουν κράτος στη βορειοανατολική Γαλατία και στη Βελγική υπό τον **Clovis** το 496.
- **Βουργουνδοί** επικρατούν στη νοτιοανατολική Γαλατία, ενώ **Αλαμανοί** έχουν εγκατασταθεί στη σημερινή Ελβετία.
- **Σάξονες** πραγματοποιούν επιθέσεις στη Βρετανία κλπ.

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το 395, αμέσως μετά το θάνατο του Θεοδοσίου Α΄

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄
© Εκδοτική Αθηνών

Με τη διακεκομμένη γραμμή στη μέση του χάρτη δηλώνονται τα όρια άμεσης δικαιοδοσίας των αδελφών αυτοκρατόρων Αρκαδίου και Ονωρίου (γιων του Θεοδοσίου Α΄), αν και η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία παρέμεινε τυπικά ενωμένη

© Örjan Martinsson

<http://www.tacitus.nu/historical-atlas/rome3.htm#450>

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το έτος 450

Εικονίζονται το ανατολικό τμήμα του κράτους (Βυζάντιο)

και οι εδαφικές απώλειες (με πράσινο χρώμα) του δυτικού τμήματος έως το 450

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟ 476

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία και (με κόκκινο χρώμα) τα γερμανικά «βαρβαρικά» κράτη στα εδάφη του πρώην δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας το 476

[Με μπλε χρώμα οι περιοχές που ήλεγχαν οι τελευταίοι Ρωμαίοι στη Δύση]

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ'

© Εκδοτική Αθηνών

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 500

Οστρογότθοι

ΤΑ ΝΕΑ «ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ» ΚΡΑΤΗ (ΒΗΣΙΓΟΤΘΟΙ, ΦΡΑΓΚΟΙ, ΟΣΤΡΟΓΟΤΘΟΙ, ΣΟΥΗΒΟΙ, ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΟΙ, ΑΛΑΜΑΝΟΙ, ΒΑΝΔΑΛΟΙ) ΣΤΑ ΕΔΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Νόμισμα του βασιλέως των Ερούλων και της Ιταλίας **Οδόακρου** (476-493)
επί αυτοκράτορα Ζήνωνα (474-491)

Νόμισμα του Οστρογότθου *ρηγός (rex)* Ιταλίας

Θεοδώριχου Α΄ Αμαλού (493-526) με τυπική «βαρβαρική» κόμμωση

Το μαυσωλείο του Οστρογότθου ρηγός Ιταλίας
Θεοδώριχου Α΄ Αμαλού στη Ραβέννα

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β΄ (408-450)

κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

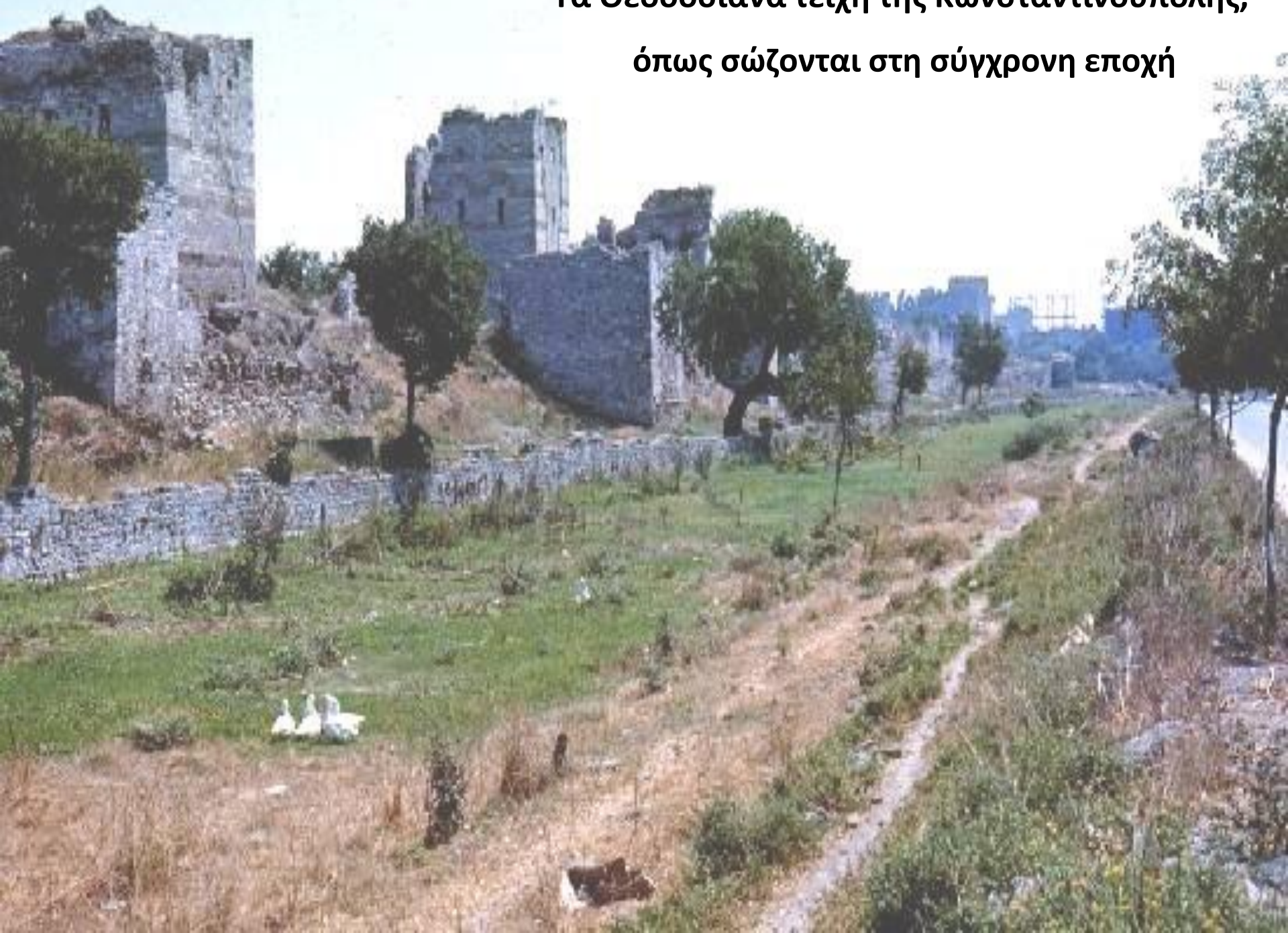
- Ο **Θεοδόσιος Β΄** είχε την τύχη να διαθέτει και τη φρόνηση να πλαισιωθεί από σημαντικούς πολιτικούς συνεργάτες. Γι' αυτό η βασιλεία του, παρά τις δυσκολίες στον εξωτερικό τομέα και τις σχετικά μικρές δικές του ικανότητες, έχει να επιδείξει μεγάλα ειρηνικά έργα.
- Πολύ σημαντική υπήρξε η αναδιοργάνωση της ανώτατης παιδείας με την ίδρυση του **Πανεπιστημίου** Κων/πόλεως, το οποίο διέθετε **31 έδρες** για τη διδασκαλία της **λατινικής** και της **ελληνικής** γλώσσας αλλά και της **ρητορικής**.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β΄ (408-450)

κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Ο έπαρχος πραιτωρίου **Ανθέμιος** κατασκεύασε τη νέα **χερσαία οχύρωση της πρωτεύουσας** (408-413). Το **Θεοδοσιανό τείχος** αποτελούσε οχυρή γραμμή **6 χλμ.** από την Προποντίδα μέχρι τον Κεράτιο. Ενισχύθηκε το 439 με μία ακόμη γραμμή με **τάφρο** 15-20 μ. και **96 ψηλούς πύργους** κάνοντας έτσι την Πόλη απόρθητη.
- Το διπλό και σε σημεία τριπλό τείχος ήταν αριστούργημα οχυρωματικής τέχνης και βεβαίως επισκευάστηκε κατά την διάρκεια των αιώνων. Από αυτό περνούσαν οδοί που οδηγούσαν στο Έβδομο, στην Αδριανούπολη ή αλλού.

**Τα Θεοδοσιανά τείχη της Κωνσταντινούπολης,
όπως σώζονται στη σύγχρονη εποχή**

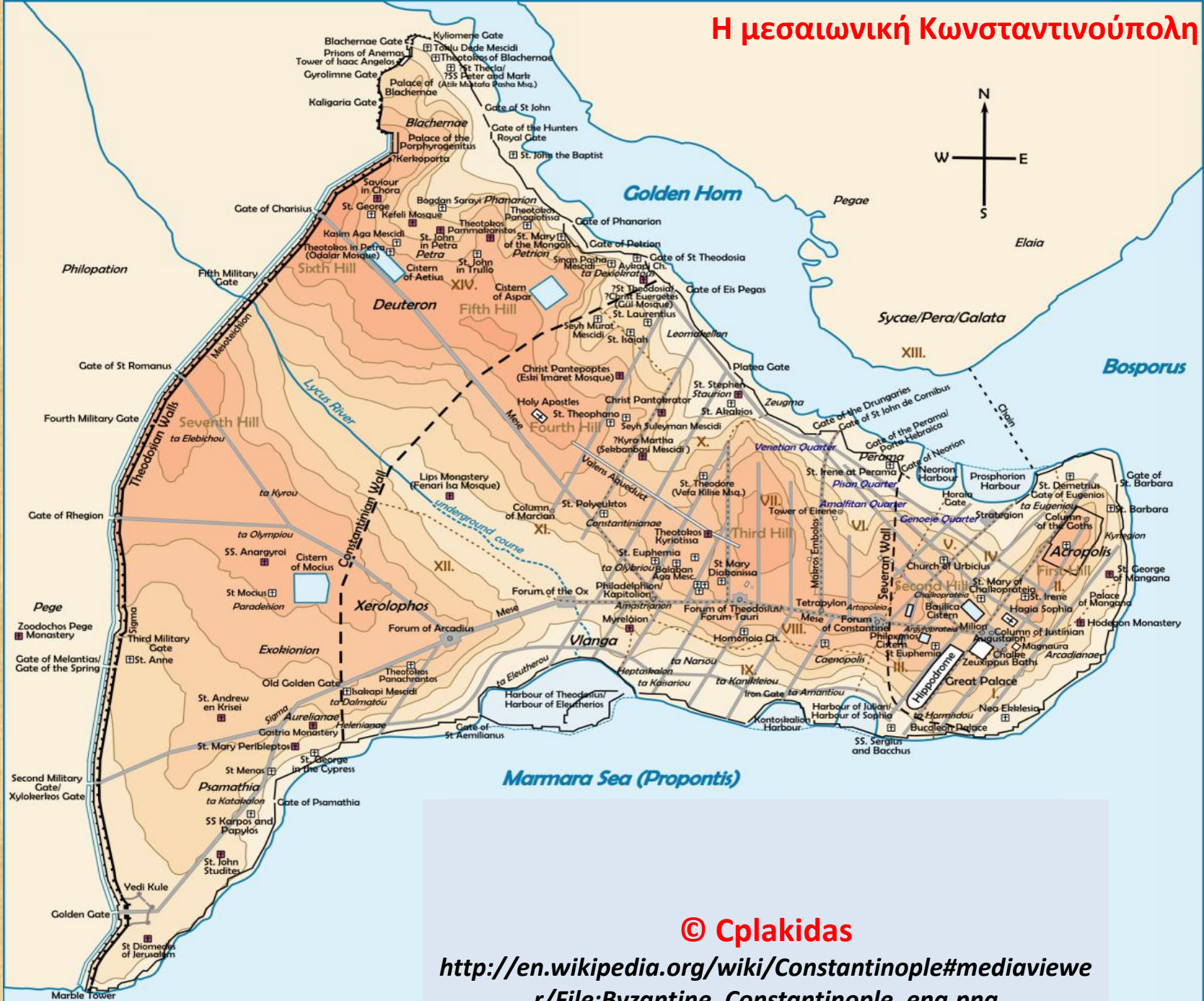
Αναπαράσταση πύλης του Θεοδοσιανού τείχους
© *Byzantium 1200* Used under permission

© *Byzantium 1200*
Used under permission

Αναπαράσταση της τάφρου του Θεοδοσιανού τείχους στο ύψος της Χρυσής Πύλης

Η μεσαιωνική Κωνσταντινούπολη

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Constantinople#mediaviewer/File:Byzantine_Constantinople_eng.png

© *Byzantium 1200* Used under permission

Αναπαράσταση της βορειοδυτικής περιοχής της Κων/πολης

Διακρίνονται οι Βλαχέρνες και τμήμα του Κεράτιου κόλπου

Αναπαράσταση του Θεοδοσιανού λιμένος (Portus Theodosiacus)

Άποψη από τη θάλασσα του Μαρμαρά

© *Byzantium 1200* Used under permission

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Οι συνθήκες απονομής της δικαιοσύνης στις αρχές του 5^{ου} αι. δεν ήταν καθόλου καλές. Πηγή δικαίου αποτελούσαν οι παλαιότερες αυτοκρατορικές *constitutiones* και οι γνωματεύσεις των παλαιότερων νομοδιδασκάλων που επιχειρούσαν να καλύψουν τα κενά της προγενέστερης νομοθεσίας. Ο λεγόμενος «**αναφορικός νόμος**» της αυγούστας της Δύσης **Galla Placidia** εκδόθηκε το 426 εν ονόματι των αυτοκρατόρων **Βαλεντιανού Γ΄** (γιου της) και **Θεοδοσίου Β΄** (ανεψιού της) και αναγνώριζε τις γνωματεύσεις ορισμένων μόνο νομοδιδασκάλων.
- Το κενό της συγκέντρωσης της παλαιότερης νομοθεσίας σε ένα σύνολο είχε ήδη επιχειρήσει να καλύψει στο παρελθόν και η ιδιωτική πρωτοβουλία, μέσω της κατάρτισης δύο συλλογών, τον *Codex Gregorianus* (ca. 294, **Βηρυτός**) και τον *Codex Hermogenianus* (αρχές ή μέσα 4^{ου} αι., **Βηρυτός**).

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Οι συλλογές αυτές ήταν μερικώς ωφέλιμες και έτσι αποφασίστηκε επί **Θεοδοσίου Β΄** η παρασκευή μεγάλης, επίσημης κωδικοποίησης των νόμων. Στο μέτιστα εισαγωγικό νόμο της κωδικοποίησής του (**15.2.438**) ο αυτοκράτορας θεωρεί ως υπεύθυνους για την ελλιπή κατάρτιση των νομικών το πλήθος των συγγραφών που κυκλοφορούσαν, την ποικιλία των αγωγών και τον κυκεώνα των αυτοκρατορικών νόμων.
- Το 435 ο **Θεοδόσιος Β΄** ανέθεσε σε επιτροπή τη συλλογή και κατάταξη των αυτοκρατορικών νόμων από την εποχή του **Κωνσταντίνου Α΄** και εξής. Έτσι, καταρτίστηκε για πρώτη φορά επίσημη συλλογή των αυτοκρατορικών διατάξεων, ο **Codex Theodosianus**, ο οποίος δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο του 438 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου του 439.

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Ο **Θεοδοσιανός κώδικας** είναι γραμμένος στη λατινική. Απαρτίζεται από **16 βιβλία** (σώζονται πλήρη τα 6-16 και μερικώς τα πρώτα), κάθε ένα από τα οποία διαιρείται σε **τίτλους** και **νόμους** και σε κάθε τίτλο καταχωρούνται χρονολογικώς οι **διατάξεις** που αφορούν στο εκάστοτε θέμα. Τα βιβλία αναφέρονται ξεχωριστά στις πηγές του δικαίου, στο ιδιωτικό (οικογενειακό δίκαιο, δωρεές κλπ.), στρατιωτικό, ποινικό και εκκλησιαστικό δίκαιο, στη φορολογία και οικονομία (π.χ. ζητήματα κοινοτήτων και επαγγελματών), στη διοίκηση (αρμοδιότητες των υπηρεσιών / officia του κράτους, υπαλληλικά θέματα), στην οργάνωση των πόλεων (π.χ. ζητήματα δημοσίων έργων και αγώνων).
- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν το διάταγμα της δημοσίευσης του Κώδικα που απευθύνεται στον ***praefectus praetorium per Orientem*** και το πρωτόκολλο της συνεδρίασης της **συγκλήτου της Ρώμης**, όπου η τελευταία αποδέχθηκε δια βοής τον Κώδικα.

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ / CODEX THEODOSIANUS (438/39)

- Ο **Θεοδοσιανός κώδικας** περιλαμβάνει όλους τους προγενέστερους αυτοκρατορικούς νόμους (**Κωνσταντίνου Α΄, Κωνσταντίου Β΄, Γρατιανού, Βάλη, Θεοδοσίου Α΄, Αρκαδίου και Ονωρίου**) κατά της παλαιάς εθνικής θρησκείας και των παγανιστικών πρακτικών και δοξασιών.
- Ο **Θεοδόσιος Β΄** επέκτεινε τα αυστηρά μέτρα όχι μόνο εναντίον των ναών, μυστηρίων, προνομίων, περιουσιών αλλά και εναντίον των προσώπων: οι **εθνικοί ιερουργοί και ιεροφάντες** δεν πρέπει να κατοικούν κοντά στους τόπους χριστιανικής λατρείας, οι παγανιστές αποκλείονται από τον στρατό και την διοίκηση, ενώ οι οπαδοί της *«ειδωλολατρίας, εάν υπάρχουν ακόμη, μολονότι δεν πρέπει πια να υπάρχουν»*, τιμωρούνται με δήμευση της περιουσίας τους και εξορία (έτος 423).

Ο ορισμός της «ορθοδοξίας»

Οι δογματικές έριδες

και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

- Η πρώτη βυζαντινή ιστορία δεν είναι κατανοητή χωρίς τη γνώση των **χριστολογικών διαμαχών** που προκάλεσαν έντονα πάθη και συγκέντρωσαν το ενδιαφέρον του συνόλου σχεδόν του πληθυσμού. Η κρατική πολιτική στα εκκλησιαστικά θέματα υπέστη διακυμάνσεις ευνοώντας άλλοτε την **ορθοδοξία** και άλλοτε **αρειανές** απόψεις. Τα ζητήματα αρχικά του **ομοουσίου**, κατόπιν της **υπόστασης του Χριστού** και της **σχέσης ανθρώπινης και θείας φύσης**) απέβησαν μέσο έκφρασης της αντίθεσης ολόκληρων περιοχών (**Συρίας, Αιγύπτου, Παλαιστίνης**).
- Με τη θεολογική διαμάχη, στην οποία πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτισαν τα **πατριαρχία Αλεξάνδρειας και Αντιόχειας**, παλαιά χριστιανικά προπύργια, συνδέθηκε και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων για την ηγεσία της Εκκλησίας, μετά την ανάδειξη της **Κων/πολης** σε πατριαρχείο το **381**.

Τα κύρια εκκλησιαστικά κέντρα (πατριαρχεία)

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων

Η νεστοριανή διδασκαλία

- Ο Νεστόριος μετέφερε απερίσκεπτα, ως **πατριάρχης Κων/πόλεως**, τα διδάγματα της **Αντιοχειανής** σχολής στην πρωτεύουσα. Η σχολή αυτή έδινε ιδιαίτερη **έμφαση στην ανθρώπινη φύση** του Χριστού. Η ένωση θείου και ανθρώπινου ήταν γι' αυτούς εξωτερική, ενώ η μητέρα του Ιησού αποκαλείτο **Χριστοτόκος** και όχι **Θεοτόκος**.
- Τότε, το πατριαρχείο της **Αλεξάνδρειας**, θεωρώντας ότι στο πρόσωπο του Ιησού υφίστατο **ενότητα των δύο φύσεων και πιστό στην Α΄ Οικουμενική**, στράφηκε στη **Ρώμη**, για να ταπεινώσει την **Αντιόχεια** και τη συνεχώς ισχυροποιούμενη Εκκλησία της **Κων/πολης**. Ο **πατριάρχης Αλεξανδρείας Κύριλλος** διατύπωσε στους λεγόμενους «**αναθεματισμούς**» τις ορθόδοξες απόψεις, διασκευή και αντίκρουση των οποίων επιχείρησε κατόπιν ο **Θεοδώρητος Κύρου**.

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων Γ΄ Οικουμενική σύνοδος Εφέσου (431)

- Ο αναποφάσιτος **Θεοδόσιος Β΄** έκλινε γενικά προς τους **νεστοριανούς**, αλλά η **αυγούστα** και αδελφή του **Πουλχερία** προς τον **Κύριλλο Αλεξανδρείας**. Για την εξέταση του ζητήματος συγκλήθηκε τότε η **Γ΄ Οικουμενική σύνοδος της Εφέσου (431)**, στην οποία έλαβαν χώρα θλιβερά και βίαια γεγονότα.
- Ο **Νεστόριος** απομακρύνθηκε από το θρόνο το **432**, πήγε στην **Αντιόχεια** και τελικά εξορίστηκε στην **Ώαση** της Αιγύπτου, όπου πέθανε το 451. Η διδασκαλία του διαδόθηκε ωστόσο στους **Σύρους** και είχε ως αποτέλεσμα τοπικές διώξεις. Αρκετοί οπαδοί του κατέφυγαν στο **Περσικό βασίλειο**.

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων Ο μονοφυσιτισμός

- Κάποιοι άλλοι αντίπαλοι του **νεστοριανισμού** διατύπωσαν αντίθετη δογματική άποψη προβάλλοντας την υπεροχή της θείας ένωσης του Κυρίου. Δεχόμενοι ότι η μετά του Θεού Λόγου ένωση είχε επακόλουθα για την ανθρώπινη φύση του Χριστού, οδηγήθηκαν στην αναγνώριση μιας και μόνο φύσης του Χριστού ως Θεού, της θείας.
- Έτσι, δημιουργήθηκε μια νέα αίρεση / δόγμα, ο **μονοφυσιτισμός**, τις αρχές του οποίου κήρυττε στην Κων/πολη ο **αρχιμανδρίτης Ευτυχής**. Η ενδημούσα σύνοδος υπό τον **πατριάρχη Φλαβιανό** τον καταδίκασε, αλλά το ζήτημα περιπλέχθηκε από την ανάμιξη της Πολιτείας και των πατριαρχείων **Ρώμης** και **Αλεξάνδρειας**.

Οι θεολογικές έριδες και ο ανταγωνισμός των εκκλησιαστικών κέντρων **Δ΄ Οικουμενική σύνοδος Χαλκηδόνας (451)**

- Με τη «ληστρική» σύνοδο της Εφέσου (449) επιβλήθηκαν προσωρινά ο **Ευτυχής** και ο πατριάρχης Αλεξανδρείας **Διόσκορος**. Ο θάνατος του **Θεοδοσίου Β΄** το 450 και η πτώση του υποστηρικτή τους ευνούχου **Χρυσάφιου** μετέβαλαν ωστόσο το σκηνικό. Το νέο αυτοκρατορικό “ζεύγος” **Μαρκιανού - Πουλχερίας** αποφάσισε να συγκαλέσει σύνοδο για να ερευνήσει τη διδασκαλία του Ευτυχούς και τα «**νεωτερισθέντα**» της συνόδου της **Εφέσου**.

- Στην οικουμενική σύνοδο που πραγματοποιήθηκε στη **Χαλκηδόνα** το **451** συμμετείχαν και εκπρόσωποι της παπικής Εκκλησίας. **Η σύνοδος αυτή υπήρξε αποφασιστική για την διαμόρφωση του “ορθόδοξου” δόγματος της Εκκλησίας.**

Ο ορισμός της «ορθοδοξίας»

Η Δ΄ Οικουμενική σύνοδος της Χαλκηδόνας (Οκτώβριος - Νοέμβριος 451)

- Στη σύνοδο που πραγματοποιήθηκε τελικά το **451** στη **Χαλκηδόνα** συμμετείχαν κυρίως ανατολικοί επίσκοποι και εκπρόσωποι της παπικής Εκκλησίας. Αυτοκρατορικοί επίτροποι επέβλεπαν τις συζητήσεις. Συντάχθηκε μία **δυοφυσιτική ομολογία πίστης** και λήφθηκαν σημαντικές αποφάσεις για την ζωή της Εκκλησίας.

- Η σύνοδος έλυσε και σημαντικά οργανωτικά εκκλησιαστικά ζητήματα, ενώ επικύρωσε τη δημιουργία **πατριαρχείου στα Ιεροσόλυμα**. Κατέλειπε και σημαντικό νομοθετικό έργο 27 κανόνων και έναν ακόμη **κανόνα (28^{ος})** με τον οποίο η **έδρα της Κων/πολης αναγνωρίστηκε κατά πάντα ισότιμη προς την Ρώμη**.

***Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες
κατά το β' μισό του 5^{ου} αι.***

Μαρκιανός (450-457)

- Ο **Μαρκιανός** ήταν πρώην αξιωματικός και ανήλθε στο θρόνο της Κων/πολης το 450, αφού νυμφεύθηκε (ο γάμος υπήρξε καθαρά τυπικός) την **αυγούστα Πουλχερία**, αδελφή του τεθνεώτος **Θεοδοσίου Β΄**. Το σημαντικότερο γεγονός της βασιλείας του υπήρξε η σύγκληση **της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου της Χαλκηδόνας (451)** δια της οποίας καταδικάστηκαν οι αιρέσεις του **Νεστορίου** και του **Ευτυχούς**.
- Ο Μαρκιανός βελτίωσε τα οικονομικά του κράτους και αρνήθηκε την καταβολή φόρων στον **Ούννο ηγεμόνα Αττίλα**, ωθώντας όμως έτσι τον τελευταίο να εισβάλει δυτικότερα στην **Ιταλία**.
- Ο Μαρκιανός πέθανε άτεκνος το 457, έχοντας υιοθετήσει ήδη τον *magister militum per Illyricum* **Ανθέμιο**. Ο τελευταίος έγινε ωστόσο τελικά αυτοκράτορας στη Δύση.

Λέων Α΄ (457-474), Λέων Β΄ (474) και Ζήνων (474-491)

- Όταν πέθανε ο **Μαρκιανός**, ο ισχυρός **Αλανός *magister militum* Άσπαρ**, που διαδραμάτιζε τότε σημαντικό πολιτικό ρόλο, ανέβασε στο θρόνο τον στρατιωτικό **Λέοντα Α΄**, θεωρώντας ότι θα τον χειραγωγούσε. Ο τελευταίος, για να απαλλαγεί από την κηδεμονία του **Άσπαρος**, συμμάχησε με τους **Ισαύρους**, ένα πολεμικό φύλο της ορεινής Κιλικίας που κατοικούσε εντός της αυτοκρατορίας, και πάντρεψε την κόρη του **Αριάδνη** με τον αρχηγό τους **Ταρασικοδίσσα**. Ο τελευταίος ονομάστηκε **Ζήνων**.
- Ο **Άσπαρ** προσεταιρίστηκε τότε τον φιλόδοξο αλλά ανίκανο κουνιάδο του Λέοντος **Βασιλίσκο**. Πέτυχε να τον θέσει επικεφαλής μιας τεράστιας ναυτικής και στρατιωτικής δύναμης που θα στρεφόταν το **468** εναντίον των **Βανδάλων** στην Τυνησία, ώστε να βοηθηθούν οι Ρωμαίοι της Ιταλίας και ο αυτοκράτορας **Ανθέμιος** και να τιμωρηθούν οι Βάνδαλοι για τη λεηλασία της Ρώμης το 455. **Η επιχείρηση κατέληξε σε απόλυτη καταστροφή, γεγονός που υπήρξε τεράστιο οικονομικό, πολιτικό και στρατιωτικό πλήγμα για το κράτος.** Ο Βασιλίσκος δεν τιμωρήθηκε.

Λέων Α' (457-474), Λέων Β' (474) και Ζήνων (474-491)

- Ο **Άσπαρ** προσπάθησε κατόπιν να εξουδετερώσει τον **Ζήωνα**, αλλά τελικά ο **Λέων Α'**, προτού πεθάνει, διέταξε την εξόντωση του ίδιου και των γιων του. Αυτό δημιούργησε αντίδραση στους **Οστρογόθους φοιδεράτους** της αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια και στον αρχηγό τους **Θεοδώριχο Στράβωνα**. Τον **Λέοντα** διαδέχθηκε ο εξαετής εγγονός του **Λέων Β'**, αλλά πέθανε μετά από λίγους μήνες. Έτσι ο Ίσαυρος πατέρας του νεκρού μικρού αυτοκράτορα και γαμπρός του Λέοντος Α' **Ζήνων** ανέβηκε στο θρόνο.
- Ο **Ζήνων** εθεωρείτο στην Κωνσταντινούπολη "βάρβαρος". Έτσι η φιλόδοξη χήρα του Λέοντος Α' **Βηρίνα**, που τον μισούσε, οργάνωσε πραξικόπημα με τη σύμπραξη των Οστρογόθων και ανέτρεψε τον Ζήωνα ανεβάζοντας στο θρόνο τον **Βασιλίσκο (475-476)**. Μετά από ένα χρόνο ωστόσο ο **Ζήνων** επανήλθε εκτοπίζοντας τον **Βασιλίσκο**.

Ζήνων (474-491)

- Ο **Ζήνων** επιχείρησε προσπάθησε να ενώσει τους ορθοδόξους και τους μονοφυσίτες με ένα συμβιβαστικό διάταγμα που ονομαζόταν "**Ενωτικόν**". Στην πράξη επρόκειτο για άρνηση των αποφάσεων της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου της Χαλκηδόνας. Ο **πάπας Φήλιξ** όμως δεν αποδέχθηκε το "**Ενωτικόν**".
- Το **476** ο Ζήνων δέχθηκε τα δικά του τα τελευταία αυτοκράτορα της Δύσης **Ρωμούλου Αυγουστίλου** από τον ανατροπέα του **Οδόακρο**. Ο τελευταίος ζήτησε να του αναγνωριστεί η κατοχή της **Ιταλίας** στο όνομα του Ζήωνα. Ο ίδιος, μη μπορώντας εκείνη τη στιγμή να πράξει διαφορετικά, παραχώρησε στον Οδόακρο τον τίτλο του **πατρικίου**.
- Ο Ζήνων επιχείρησε να περιορίσει τη δράση των **Οστρογόθων** στα **Βαλκάνια** με στρατιωτικές επιχειρήσεις και την παραχώρηση εδαφών, αλλά τελικά απαλλάχθηκε από αυτούς στέλνοντάς τους υπό τον αρχηγό τους **Θεοδώριχο** εναντίον του **Οδόακρου** στην **Ιταλία**. Οι **Οστρογόθοι** ίδρυσαν τελικά εκεί το **493** ισχυρό κράτος.

***Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος
κατά τους 4^ο - 5^ο αι. και εξής***

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Μετά την κρίση του 3^{ου} αι. μ.Χ. και τις μεταρρυθμίσεις του **Διοκλητιανού** (284-305) που συνεχίστηκαν και ενισχύθηκαν από τους διαδόχους του (**Κωνσταντίνο Α΄**, **Κωνσταντίνο Β΄** κλπ.) το κράτος εισέρχεται πολιτειακά στην περίοδο της **δεσποτείας** (*dominatus*).
- Η τελευταία αντικατέστησε (οριστικά και αμετάκλητα) την περίοδο της **ηγεμονίας** (*principatus*), η οποία ίσχυε από την εποχή του **Αυγούστου** (= ο αυτοκράτωρ / *princeps* ως υποτιθέμενος **πρώτος πολίτης** μεταξύ «ίσων» και ανώτατος πολιτειακός λειτουργός με τα παλαιά όμως πολιτειακά όργανα να εξακολουθούν να λειτουργούν). Από τότε και στο εξής ο αυτοκράτορας μετατρέπεται σε απόλυτο άρχοντα / δεσπότη ανατολικού τύπου.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Ο αυτοκράτορας από τα τέλη του 3^{ου} αι. καθίσταται λοιπόν **απόλυτος μονάρχης**, αρχικά «**θεϊκός**» ή «**θείος**» (*divus*) και κατόπιν, ως χριστιανός πλέον τον 4^ο αι., **εκπρόσωπος και εκλεκτός του Θεού στη γη**. Παράλληλα επιβάλλεται τυπικά και ως **ανεξέλεγκτος νομοθέτης**. Τέλος, εισάγεται διαφορετικό τελετουργικό τυπικό στην αυλή με τη χρήση νέων συμβόλων εξουσίας (**διάδημα** αντί στεφάνου, **σφαιρα, σκήπτρο**) και την απαίτηση προσκύνησης του αυτοκράτορα (**adoratio**). **Οτιδήποτε σχετίζεται με αυτόν θεωρείται ιερό ή θείο.**
- Οι αλλαγές και οι τάσεις αυτές ενισχύονται περισσότερο από τους χριστιανούς αυτοκράτορες του 4^{ου} αι. (**Κωνσταντίνο Α΄, Κωνσταντίνο Β΄** κλπ.), οι οποίοι υιοθετούν στις δημόσιες εμφανίσεις τους αρχιερατικό και άκαμπτο ύφος με το βλέμμα προσηλωμένο σε νοητό και ακίνητο σημείο (εξαίρεση αποτέλεσε ο **Ιουλιανός**).

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Ο **Κων/νος Α΄** εγκατέλειψε οριστικά την αντίληψη του **Αυγούστου**, των **Αντωνίνων** και του **Διοκλητιανού** ότι ο αυτοκράτωρ ήταν ο ανώτατος άρχων του ρωμαϊκού λαού.
- Μετά την εξουδετέρωση του **Λικινίου** (324), το θρόνο κατείχε πλέον κληρονομικά (αν και αυτό δεν θεσμοθετήθηκε) μόνο η **οικογένεια του Κων/νου**, γεγονός που ουσιαστικά ταύτισε τη διακυβέρνηση του κράτους με τον δεσποτισμό της Ανατολής. Στηρίγματα της δυναστείας ήταν η **αφοσίωση του στρατού** και η **θρησκεία**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Ο Κων/νος συνειδητοποίησε ότι **η δεσποτική εξουσία μπορούσε να θεμελιωθεί μόνο στη θρησκεία**. Η ηγεμονία του **Αυγούστου** και των μετέπειτα αυτοκρατόρων δεν είχε ουσιαστικά θρησκευτικό στήριγμα (η αυτοκρατορική λατρεία ήταν μια αμιγώς κρατική και τυπική τελετουργία), καθώς βασιζόταν στη σχέση του **princeps** με τη Σύγκλητο και το λαό (ο ίδιος ήταν νόμιμος εκπρόσωπός τους).
- Η αντίληψη αυτή δεν ίσχυε πλέον τον 3^ο αι., όταν ο **στρατός** απέκτησε ισχυρότατη επιρροή και οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να εξασφαλίζουν την ανοχή του και να συνδεθούν με το εκάστοτε ισχυρότερο **θρησκευτικό ρεύμα**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Ο **Κων/νος Α΄** προσπάθησε να αναδείξει μια μοναδική κρατική θρησκεία και να στηρίξει σε αυτήν την αυτοκρατορική εξουσία. Δημιούργησε έτσι μια **δεσποτική και κληρονομική εξουσία**, αναπόσπαστη από την **κρατική θρησκεία**. Αυτό σηματοδότησε οριστικά την **εξαφάνιση του παλαιού ρωμαϊκού πολιτεύματος (ηγεμονία / principatus)**, με τη Σύγκλητο και το λαό της Ρώμης, και την εμφάνιση ενός **νέου πολιτειακού συστήματος**, του **dominatus / δεσποτείας**, που αποτελούσε ουσιαστικά μία **απόλυτη «ελέω Θεού» μοναρχία**.
- Η ίδια εποχή σηματοδότησε **το τέλος** και του άλλου ιδανικού του ελληνορωμαϊκού κόσμου, **της ιδιότητας του πολίτη και της ελευθερίας του**. Στο νέο διαμορφωμένο μοναρχικό καθεστώς τη θέση των πολιτών κατέλαβαν πλέον οι **υποτελείς υπήκοοι**. Το συστατικό στοιχείο του παλαιού ελληνορωμαϊκού κόσμου, οι αυτοδιοικούμενες πόλεις, παρακμάζει επίσης γρήγορα.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Ακρογωνιαίος λίθος του βυζαντινού πλέον πολιτειακού οικοδομήματος ήταν λοιπόν πλέον ο **αυτοκράτωρ**, ο άρχων της οικουμένης μέσω της θεϊκής βούλησης, «Χριστός Κυρίου» κατά το πρότυπο του **Δαυίδ**.
- Ο αυτοκράτωρ είναι **φορέας κάθε εξουσίας** και **ελέγχει όλον τον κρατικό μηχανισμό**. Απονέμει τίτλους και αξιώματα και διορίζει υπαλλήλους. Είναι ανώτατος **αρχηγός του στρατού**, **επόπτης** της εύρυθμης λειτουργίας της **δικαιοσύνης** (συχνά μάλιστα δικάζει προσωπικά), **ασκεί αποφασιστική επιρροή στην Εκκλησία** (με καθήκον του την περιφρούρηση της ορθοδοξίας) συγκαλώντας συνόδους και ελέγχοντας την πλήρωση των πατριαρχικών θρόνων και των επισκοπικών εδρών. Είναι ο **μοναδικός νομοθέτης του κράτους**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Το βυζαντινό πολίτευμα θεωρητικά είναι **απόλυτη μοναρχία** που δεν υπόκειται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο και γραπτούς συνταγματικούς κανόνες και περιορισμούς. Κύριος ρυθμιστής όλων η βούληση του αυτοκράτορα.

«Ὅπερ ἀρέσει τῷ βασιλεῖ νόμος ἐστίν»

παραφράζουν τα μεταγενέστερα **«Βασιλικά»**

το σχετικό χωρίο του ιουστινιάνειου **«Πανδέκτη»**

(«Quod principi placuit legis habet vigorem»).

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Με βάση τη νέα πραγματικότητα και μετά την πλήρη επιβολή του χριστιανισμού, ο αυτοκράτωρ δεν πλέον μόνο ο **ανώτατος διοικητής του στρατού**, ο **ανώτατος δικαστής** και ο **μοναδικός νομοθέτης** αλλά και ο **προστάτης της Εκκλησίας και της ορθής πίστης ως εκλεκτός του Θεού**, απόλυτος άρχων και ζωντανή εικόνα του χριστιανικού κράτους που του εμπιστεύθηκε ο Θεός.
- Υπερυψωμένος από τη γήινη και ανθρώπινη σφαίρα ο αυτοκράτωρ βρισκόταν σε άμεση σχέση με τον Θεό και κατά κάποιο τρόπο έγινε αντικείμενο μιας ιδιότυπης πολιτικής και θρησκευτικής «λατρείας». Αυτή εκδηλωνόταν στη βασιλική Αυλή, με μια εντυπωσιακή τελετουργία, όπου συνέπραττε η Εκκλησία και τα μέλη της Αυλής. Εκφραζόταν και με τις εικόνες που παρίσταναν τον φιλόχριστο αυτόκράτορα καθώς και με τις προσφωνήσεις που δεχόταν σε δημόσιους χώρους.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

- Παρά τα όσα αναφέρθηκαν θα πρέπει να σημειωθεί ότι **ο αυτοκράτορας δεν είναι απόλυτα ανεξέλεγκτος**. Αυτό το γεγονός εμπόδισε το βυζαντινό πολίτευμα από το να ταυτιστεί πλήρως με τον δεσποτισμό της Ανατολής.
- Ο αυτοκράτορας **υπόκειται σε όσα ορίζει η νομοθεσία**. Ο ίδιος και η απολυταρχική άσκηση της εξουσίας περιορίζονται γενικά από το την **πολιτική θεωρία**, το **φυσικό δίκαιο** και την **ηθική**, τη **διδασκαλία της Εκκλησίας** και την **παιδιά ελληνική πνευματική παράδοση**. Οι θεμελιώδεις αρχές της δικαιοσύνης και της φιλανθρωπίας διακηρύσσονται στα προοίμια των αυτοκρατορικών νομοθετημάτων. Ο λαός εκφράζει σε **αναφωνήσεις** και **επευφημίες** προσδοκίες και παράπονα προς τον αυτοκράτορα.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Συνέσιος Κυρήνης

- Η παρουσία των **Γότθων** στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας και η κατάληψη καίριων στρατιωτικών θέσεων από τους αρχηγούς τους (τέλη 4^{ου} - αρχές 5^{ου} αι.) συνέγειρε πολιτικούς και εκκλησιαστικούς ηγέτες που ήταν πιστοί στην ελληνική πνευματική και πολιτική παράδοση και την υπεροχή του «**Ελληνισμού**» έναντι του «**βαρβαρικού**» στοιχείου.
- Έτσι δημιουργήθηκε στο ανατολικό τμήμα του κράτους μια **αντιγερμανική** παράταξη με κύριο θεωρητικό τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο **Συνέσιο, επίσκοπο Πτολεμαΐδος / Πενταπόλεως** (Κυρηναϊκή), ένθερμου στη νεότητά του μαθητή της εθνικής φιλοσόφου και μαθηματικού **Υπατίας**. Ο **Συνέσιος** ανέπτυξε και καθαρά πολιτική δράση υπερασπιζόμενος διοικητικά, οικονομικά και στρατιωτικά την περιφέρειά του. Η αποστολή που συμμετείχε στην **Κων/πολη** για το συμφέρον της Κυρηναϊκής μας άφησε ως μνημείο το λόγο «**Περί βασιλείας**».

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Συνέσιος Κυρήνης

- Ο **Συνέσιος** (με πρότυπο τον **Σωκράτη**) θεμελίωσε θεωρητικά τη διαφορά μεταξύ τυραννίδας και βασιλείας. Στο λόγο «**Περί βασιλείας**» χαράσσονται τα όρια που δεν μπορεί να υπερβεί ο καλός μονάρχης:

«Βασιλεία δε τυραννίς παροικεί και μάλα αγχίθυρος [...] μη τοίνυν άλλην, αλλά την της βασιλείας νόσον τυραννίδα δειδιθί τε και διαγίνωσκε [...] ότι βασιλέως μεν έστι τρόπος ο νόμος, τυράννου δε ο τρόπος νόμος».

- Ακόμη επιγραμματικότερος ο **Θεμίστιος** που γράφει σε **Λόγο** του:

«ο βασιλεύς και ο τύραννος πάνυ αλλήλοιν πολεμείν και ανθέστηκεν».

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε. Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Στους **ηθικούς περιορισμούς** στην αυτοκρατορική παντοδυναμία προστέθηκαν και **πολιτικές δυνάμεις** που αναπτύχθηκαν κατά τρόπο αντίρροπο έναντι της αυτοκρατορικής εξουσίας και επιχειρούσαν κατά καιρούς να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις και να περιορίσουν τις υπερβασίες της εξουσίας.
- Κατά την πρώτη περίοδο αυτοί οι πολιτειακοί παράγοντες είναι η **Σύγκλητος** και εμμέσως οι **δήμοι**. Στο προσκήνιο προβάλλει μεν βαθμιαία και η **Εκκλησία**, αλλά μέσω της δράσης μεμονωμένων ατόμων και όχι ως ενιαίος οργανισμός. Ο ρόλος του **στρατού** μειώνεται μετά το 450 προς όφελος της **Συγκλήτου**. Η τελευταία αποδυναμώνεται επί Ιουστινιανού Α΄, ενισχύεται και πάλι τον 7^ο αι., ενώ ο **στρατός** αποκτά ισχυρή παρεμβατική πολιτική δράση από το β΄ μισό του 7^{ου} αι. και εξής.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.
Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Η **Σύγκλητος της Κων/πολης** αρχικά δεν διέθετε το κύρος εκείνης της **Ρώμης**, αλλά απέκτησε από το 450 την αρμοδιότητα εκλογής νέου αυτοκράτορα (μέχρι τότε καθοριστική ήταν η **στρατιωτική** παρέμβαση). Έτσι, απέκτησε πολιτική επιρροή και κύρος, καθώς τα μέλη της διέθεταν και δικαστικά καθήκοντα, αναλάμβαναν διπλωματικές αποστολές κλπ. Τη δυναμική της παρουσία ανέκοψε κατά τον 6^ο αι. ο συγκεντρωτικός και «απολυταρχικός» αυτοκράτορας **Ιουστινιανός Α΄**.

Η διαμόρφωση του αυτοκρατορικού πολιτεύματος κατά τον 5^ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Οι **δήμοι** της Κων/πολης και των άλλων μεγάλων πόλεων (Αντιόχειας, Αλεξάνδρεια, Θεσ/νίκης) διέθεταν σημαντική πολιτική δύναμη από την εποχή του **Θεοδοσίου Β΄** (408-450) μέχρι την άνοδο του **Ηρακλείου** (610).
- Οι **δήμοι** των **Πρασίνων** και των **Βενέτων** αλλά και των **Λευκών** και **Ρουσίων** ήταν οργανωμένες λαϊκές ομάδες, αρχικά με αθλητικό χαρακτήρα, έχοντας τη φροντίδα της οργάνωσης αγώνων στους ιπποδρόμους. Ποικίλες πολιτικές, θρησκευτικές και κοινωνικές ροπές συνυπήρχαν σε αυτούς. Επικεφαλής είχαν στις αρχές του 5^{ου} αι. τους **φακτιοναρίους** και αργότερα τους **δημάρχους**. Δεν αποτελούσαν τυπικά πολιτειακά όργανα, αν και οι **δήμαρχοι** διορίζονταν από τους αυτοκράτορες. Απέκτησαν ωστόσο πολιτική ισχύ εξαιτίας των οργανικώς ενταγμένων μελών τους, του φανατισμού των οπαδών τους και της απήχησής τους σε ευρύτερα πληθυσμιακά τμήματα.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε. **Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο**

- Η **Εκκλησία** είναι ένας τρίτος παράγοντας που, αν και όχι θεσμοθετημένος πολιτικά, περιστασιακά **ενεργά ανασχετικώς έναντι της απόλυτης αυτοκρατορικής εξουσίας**. Δύναμη πνευματική που συσσωρεύει ωστόσο ολοένα και μεγαλύτερο πλούτο, διαθέτει τους μοναχούς ως μονάδα πίεσης, είναι αποκλειστικός σχεδόν φορέας της κοινωνικής πρόνοιας και ασκεί ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή στις συνειδήσεις των πιστών **αναμένοντας την καταξίωσή της και ως φορέα πολιτικής ισχύος**. Αυτό όμως θα γίνει με την πάροδο αρκετών αιώνων, όταν το κρατικό - πολιτικό γόητρο της αυτοκρατορίας θα έχει μειωθεί.
- Τον 5^ο αι. η Εκκλησία αναλώνεται στον ανταγωνισμό των πατριαρχείων και στην αναζήτηση λύσης για το **χριστολογικό πρόβλημα**. Ζητήματα επίσης όπως η πλήρωση εκκλησιαστικών εδρών και οι διαμάχες **χαλκηδονείων - αντιχαλκηδονείων** την εμποδίζουν να αναλάβει πρωτοβουλίες σε άλλους τομείς.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Πολιτειακοί παράγοντες ή παράγοντες που διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο

- Ο **στρατός** διέθετε μέχρι τα μέσα του 5^{ου} αι. το δικαίωμα εκλογής αυτοκράτορα, προς πλήρωση του χηρεύοντος θρόνου, και την αρμοδιότητα απονομής της ιδιότητας του **αυγούστου** κατά την επίσημη τελετή της αναγόρευσης. Έτσι, ήταν παράγοντας πολιτειακός και πολιτικός. Το δικαίωμα εκλογής ωστόσο μεταφέρθηκε από το **450** και εξής στη **Σύγκλητο** και οι **Δήμοι** απέκτησαν επίσης επιρροή. Ο στρατός θα επανέλθει στο προσκήνιο κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο ως ουσιώδης πολιτικός ρυθμιστής.
- Η μείωση της πολιτικής επιρροής του στρατού οφείλεται στο ότι τον 5^ο αι. **τα μισθοφορικά σώματα είχαν αυξηθεί πολύ και υπήρχε πλέον κίνδυνος να περιέλθει το κράτος υπό τον έλεγχο ξένων στρατιωτικών αξιωματούχων**. Έτσι, οι αντίρροπες δυνάμεις συσπειρώθηκαν γύρω από τη **Σύγκλητο**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Ο επίσημος τίτλος του αυτοκράτορα κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο είναι **Imperator Caesar Augustus** (συνδυάζει έτσι τη στρατιωτική ιδιότητα και τους δύο τίτλους των ανώτατων αρχηγών του κράτους κατά το διοκλητιάνειο πολίτευμα). Στα ελληνικά η τιτλοφορία του είναι **Ιμπεράτωρ** (ή **Αυτοκράτωρ**), **Καίσαρ**, **Αύγουστος** (= **Σεβαστός**).
- Στα χρονικά περίπου όρια πρώιμης - μέσης βυζαντινής περιόδου αλλάζει εντελώς η τιτλοφορία του αυτοκράτορα. Ο επίσημος αυτοκρατορικός τίτλος μεταβάλλεται κατά τη βασιλεία του **Ηρακλείου** (610-641) Αντικαθίσταται με τον αρχαίο ελληνικό όρο **βασιλεύς** και συνδυάζεται με emphaticκή δήλωση της θρησκευτικότητας του αρχηγού του κράτους λαμβάνοντας τον τύπο ο δείνα «**πιστός εν Χριστώ βασιλεύς**».

Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Επί **Ηρακλείου** καταπίπτουν τα «τελευταία οχυρά» της λατινικής, ο **στρατός** και τα **νομίσματα**, όπου επίσης αρχίζουν να χρησιμοποιούνται τα ελληνικά (στη **νομοθεσία** είχαν αρχίσει προοδευτικά ήδη από τον 6^ο αι.).
- Τον 7^ο επίσης αι. η παράσταση του Χριστού προσαρτήθηκε στην μοναρχική εικονογραφία, ώστε να αποδοθεί εικονογραφικά η σχέση Θεού - αυτοκράτορα. Αυτή αποκρυσταλλώθηκε στην επίσημη τιτλοφορία με τη φράση «**εν Χριστώ βασιλεύς**».

Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Ο αυτοκράτωρ αυτοαποκαλείται κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο **δεσπότης** (εκ του λατ. *dominus*), την αρχή του αποκαλεί ως **βασιλεία** και τους προκατόχους του ως **βασιλείς**.
- Από τις αρχές του 9^{ου} αι., μετά την αυτοκρατορική στέψη του Φράγκου ηγεμόνα **Καρλομάγνου** στη Ρώμη από τον πάπα (800), αρχίζει συστηματικά και επιδεικτικά να χρησιμοποιείται από τους Βυζαντινούς ο όρος **βασιλεύς Ρωμαίων** (που είχε εισαχθεί για πρώτη φορά στα μέσα του 7^{ου} αι. επί **Κώνσταντος Β΄**) ως απάντηση των αξιώσεων οικουμενικότητας του **Καρλομάγνου**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Ο αυτοκρατορικός τίτλος

- Από τα μέσα του 7^{ου} μέχρι τις αρχές 9^{ου} αι. στις περισσότερες επίσημες πηγές (νομίσματα, νομοθεσία) αναγράφεται συνήθως μόνον ο τίτλος **βασιλεύς** ή **πιστός βασιλεύς**. Από τη βασιλεία του **Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ (811-813)** προστέθηκε επίσημα και μόνιμα η λέξη **Ρωμαίων**.

- Κατά τον 9^ο αι. προστέθηκε στον τίτλο και ο όρος **αυτοκράτωρ** χρησιμοποιούμενος παράλληλα με τον ήδη υπάρχοντα του **βασιλέως**. Επί **Μιχαήλ Γ΄ (842-867)** οριστικοποιείται η προσθήκη του όρου **αυτοκράτωρ** στον επίσημο τίτλο. Αυτός διαμορφώνεται πλέον επί «**Μακεδονικής**» δυναστείας **(867-1057)** ως **αυτοκράτωρ, πιστός βασιλεύς Ρωμαίων**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Η αυτοκρατορική ανάδειξη

- Η αρχή της κληρονομικής διαδοχής δεν καθιερώθηκε νομοθετικά. Προοδευτικά όμως διαμορφώθηκε στην πράξη ως κανόνας της διαδοχής του εκάστοτε ηγεμόνα από τον πρωτότοκο γιο του ή άλλον συγγενή.
- Η αυτοκρατορική ανάδειξη υπόκειτο σε κανόνες και ακολουθούσε ορισμένο τυπικό. Όταν χήρευε ο θρόνος και δεν είχε οριστεί αυτοκράτωρ διάδοχος, τότε αρμόδιοι ήταν οι πολιτειακοί παράγοντες, ο **στρατός** μέχρι το 450 και από το 450 μέχρι το 610 η **Σύγκλητος**. Επίσης τότε επιρροή ασκούσε και η εκάστοτε **αυγούστα**.

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Η αυτοκρατορική ανάδειξη

- Της αυτοκρατορικής **εκλογής** έπεται η **αναγόρευση**, πράξη επίσημη και πανηγυρική, απαραίτητη για την απόκτηση της ιδιότητας του **αυγούστου**. Κατά την πρώιμη περίοδο κυριαρχεί το στρατιωτικό στοιχείο σε αυτήν.
- Ο αναγορευόμενος υψώνεται σε ασπίδα και ανακηρύσσεται από τον **στρατό άυγουστος**. Μετά περιβάλλεται το **διάδημα** και την **πορφύρα**. Κατά τον 5^ο αι. μαρτυρείται και η παρουσία **Συγκλήτου, δήμων** και **πατριάρχη** (ο πρώτος αυτοκράτορας που στέφθηκε από τον πατριάρχη ήταν ο Μαρκιανός), ενώ παράλληλα εισάγονται καινοτομίες στο τυπικό (σύμπραξη του πατριάρχη κατά τη στιγμή της τοποθέτησης του διαδήματος επί του αναγορευομένου). Η τελετή πραγματοποιείται στον Ιππόδρομο ή στο *εν κάμπω τριβουνάλιον* (= Έβδομον).

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ζ'

© Εκδοτική Αθηνών

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Η διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος κατά τους 4^ο - 5^ο αι. κ.ε.

Η αυτοκρατορική ανάδειξη

- Η θρησκευτικότητα του μεσαιωνικού ανθρώπου διεισδύει προοδευτικά και στον πολιτικό βίο και δίνει σε κοσμικές και στρατιωτικές τελετές νέα όψη :
- Το τμήμα της περιβολής του διαδήματος στην αναγόρευση αποσπάται από το 602 κ.ε. και διαμορφώνεται σε ξεχωριστή θρησκευτική τελετή με καθοριστική πλέον την συμβολή του πατριάρχη (= **στέψις**) που όμως δεν παράγει νομικές συνέπειες, αντίθετα με την **αναγόρευση**.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Λεβενιώτης Γεώργιος.
«Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081). Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας
(=Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015.
Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS403/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Αντωνιάδου Αλεξάνδρα
Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2015

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.00.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

